

~~K 52
T~~

52

პ. საყვარელიძე.

წერილები სხვა და სხვა კვანის
კოლიტიკურ წესწომილებზე.

რესკუბლიკები

1. საზრანგეთი.
2. ჩრ.-ამერიკის შ. შტატები.
3. შვეიცარია.

1802.
შ. 2019-1472.

ტფილისი.
საქართველოს მთავრობის სტამბა.
1918 წ.

რილევი სხვა და სხვა კვანის ლომ ლიტვიკურ წასწყოგილეგაჲ.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი .

საქართველო დამოუკიდებლობის აქტის ძალით არის დემოკრატიული რესპუბლიკა. აი რას ამბობს, სხვათა შორის, ეს ისტორიული აქტი, რომელიც გამოცხადდა ტფილისში, სასახლის თერთ დარბაზში 1918 წელს, 26 მაისს:

„ამიერიდან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულუფლებოვანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა. დამოუკიდებელ საქართველოს პოლიტიკური ფორმა — დემოკრატიული რესპუბლიკა, საერთაშორისო ომანობაში საქართველო მუდმივი ნეიტრალური სახელმწიფოა. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას სურს საერთაშორისო ურთიერთობის ყველა წევრთან კეთილმეზობლური განწყობილება დაამყაროს, განსაკუთრებით კი მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან და ერებთან. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თავის საზღვრებში თანასწორად უზრუნველყოფს ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლე-

ბებს განურჩევლად ეროვნებისა, სარწმუნოებისა, სოციალურ მდგომარეობისა და სქესისა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხმის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს“

ასეთია საქართველოს დამოუკიდებელი აქტი, რომელიც, თავისთავად ცხადია, მთავარი საფუძველი და ნიადაგია ჩვენი მომავალი კონსტიტუციის. ჩვენ ამ წერილებში სრულიადაც არ ვფიქრობთ შევეხოთ ამ მთავარი საფუძვლის უფლებრივ-პოლიტიკურ შინაარსის მნიშვნელობას ჩვენი სახელმწიფოებრივი წყობილებისთვის, აქ ახლა არც საქართველოს კონსტიტუციის ფორმისა და ხასიათის და არც მისი საკონსტიტუციო უფლების ძირითად კითხვების გამორკვევას შევუდგებით. მხოლოდ კარგათ დავიმახსოვროთ სამი რამ: საქართველოს სრული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, მისი მუდმივი დემოკრატიულ-რესპუბლიკანური წყობილების ფორმა და მუდმივი ნეიტრალიტეტი საერთაშორისო ურთიერთობაში.

ამ უამათ საჭიროთ მიგვაჩნია ქართველ მკითხველთ მოკლეთ გავაცნოთ სხვა და სხვა ქვეყნების პოლიტიკური წესწყობილება და, რადგანაც ჩვენი სამშობლო რესპუბლიკანური სახელმწიფოა, ჩვენც პირველ-ყოვლისა რესპუბლიკებზე შევჩერდებით და საფრანგეთიდან დავიწყებთ.

საფრანგეთი.

საფრანგეთი წარმოადგენს ერთიან პარლამენტარულ რესპუბლიკას.

პარლამენტარული რეჟიმი, პირველათ ინგლისში დაბადებული, საფრანგეთში შემოღებულ იქნა რესტავრაციის დროს 1814 წ. ხარტით და გამტკიცდა მხოლოდ მესამე რესპუბლიკის დროს 1875 წლის კონსტიტუციის მიღების შემდეგ.

საფრანგეთში საკანონმდებლო ძალა-უფლება პარლამენტის ხელშია. ხოლო აღმასრულებელი ძალა-უფლება ეკუთვნის რესპუბლიკის პრეზიდენტს და სამინისტროს.

პარლამენტი შესდგება ორი პალატისაგან. ერთია დეპუტატთა პალატა, მეორე სენატი. პარლამენტის ორივე განყოფილება, როგორც პალატა ისე სენატი ცალცალკე კანონმდებლობს. მათი თანხმობა კანონმდებლობისათვის აუცილებელია. საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება აქვს როგორც თვით პარლამენტს, ე. ი. პალატას და სენატს ისე პრეზიდენტს და მინისტრებს.

დეპუტატთა პალატას ირჩევს ხალხი საყოველთაო და პირდაპირი კენჭის ყრით. დეპუტატებს ირჩევენ ოლქებად. 100.000 ამრჩეველზე მოდის ერთი დეპუტატი. კოლონიების წარმომადგენლობა, ალჟირის გარდა, უდრის

ათს დეპუტატს. ეს ერთხელ და საბოლოოდ განსაზღვრულია.

ამრჩეველია ყოველი პოლიტიკურათ სრულ-წლოვანი—21 წლიდან—მოქალაქე, რომელიც მუდმივად ბინადრობს იმ ადგილას, სადაც არჩევნები ხდება, უკანასკნელი ექვსი თვე მაინც. საფრანგეთში ქალებს არ აქვთ საარჩევნო უფლება. სამხედრო პირებს თუმცა ისინი საარჩევნო სიაში ირიცხებიან, სამსახურის დროს საარჩევნო უფლებით სარგებლობა არ შეუძლიათ. ყოველი მოქალაქე, თუ მას შესრულებია 25 წელს, შეიძლება არჩეულ იქნეს დეპუტატად, გარდა იმ პირთა, რომელთა გვარს თუ ოჯახს როდისმე უმეფია საფრანგეთში. დეპუტატთა პალატა ირჩევა 4 წლის ვადით. პალატა ვადის გასვლის შემდეგ ერთიანად ახლდება.

სენატი უფრო კონსერვატიული დაწესებულებაა. იგი თავიდანვე წარმოადგენდა ერთგვარ კომპრომისს ძველსა და ახალს—რესპუბლიკანელთა და მონარქისტებს შორის. დროთა განმავლობაში მდგომარეობა შეიცვალა. მაგრამ ამ კომპრომისის ბეჭედი მას დღესაც აზის. სენატორები ირჩევიან ცხრა წლით. თვით სენატი კი ახლდება ყოველ სამს წელიწადში მხოლოდ ნაწილობრივ (მესამედით).

სენატისთვის არ არსებობს საყოველთაო, თანასწორი და პირდაპირი საარჩევნო უფლება. სენატორთა ასარჩევათ დეპარტამენტებში

განსაკუთრებული საარჩევნო კოლეგიები სდგება, სადაც შედიან ადგილობრივი დეპუტატები, დეპარტამენტის საბჭოს წევრები და მუნიციპალურ საბჭოთაგან არჩეული დელეგატები. აი ეს კოლეგიები ირჩევენ სენატორებს. არჩევნები სამხარისხოვანია: მოქალაქენი ირჩევენ მუნიციპალურ საბჭოს წევრთ, ისინი თავის მხრით ირჩევენ დელეგატებს, უკანასკნელნი კი ზემოხსენებულ კოლეგიებში დეპარტამენტის საბჭოს წევრებთან და ადგილობრივ დეპუტატებთან ერთად ირჩევენ სენატორებს. სასენატორო ასაკი იწყება 40 წლიდან. როგორც დეპუტატები ისე სენატორები იღებენ საპარლამენტო გასამრჯელოს.

პალატა და სენატი ცალ-ცალკე საკონსტიტუციო კანონებს ვერ განიხილავს. საკონსტიტუციო კანონების გადასაშინჯავათ და აგრეთვე რესპუბლიკის პრეზიდენტის ასარჩევათ აუცილებლათ საჭიროა პარლამენტის ანუ დეპუტატთა პალატის და სენატის შეერთებული კრება. ეს არის ნაციონალური კრება, რომელიც არის უმაღლესი დამფუძნებელი ძალა-უფლება. ნაციონალურ კრებას თავმჯდომარეობს სენატის თავმჯდომარე. ამაში უპირატესობა სენატს აქვს დარჩენილი. რა თქმა უნდა არსებობს პარლამენტარული იმუნიტეტი, დეპუტატის პიროვნების და საპარლამენტო მოქმედების ხელუხლებლობა.

აღსანიშნავია, რომ კონსტიტუციის და-

ლით რესპუბლიკა მუდმივი ფორმა საფრანგეთის პოლიტიკური წყობილებისა, რომლის შეცვლა ან გადასინჯვა აკრძალულია.

როგორც ვთქვით, კანონმდებლობისათვის პალატის და სენატის თანხმობა აუცილებელია. პირველათ დეპუტატთა პალატას უნდა წარედგინოს განსახილველათ საჭინანსო და საბიუდეტო კანონ-პროექტები მათი შეცვლა სენატს არ შეუძლია. ეს არის დეპუტატთა პალატის უპირატესობა სენატის წინაშე. გარდა ამისა მხოლოდ დეპუტატთა პალატას აქვს უფლება ბრალდება წამოუყენოს და სამართალში მისცეს რესპუბლიკის პრეზიდენტი და მინისტრები.

სამაგვიროთ სახელმწიფოებრივ მოღალატეობას და პრეზიდენტის და მინისტრების ბრალდებულებას ასამართლებს სენატი, რომელსაც ენიჭება უმაღლესი სასამართლოს დანიშნულება.

გარდა ამისა სენატის თანხმობა აუცილებელია დეპუტატთა პალატის გასაშვებათ, რისი უფლებაც აქვს კონსტიტუციის ძალით რესპუბლიკის პრეზიდენტს. ამ საშუალებებისათვის მაკმაგონის შემდეგ არ მიუმართავს არც ერთს პრეზიდენტს. პალატის გაშვების დროს სენატი ხდება სრულუფლებოვანი ახალ პალატის არჩევამდე. იგი მაშინ არ კანონმდებლობს, მაგრამ თავის ძალა-უფლებას ხმარობს აღმასრულებელი ძალის, მთავრობის ზედამხედველობით და დახმარებით.

რესპუბლიკის პრეზიდენტს ირჩევს ორივე პალატის შეერთებული — ნაციონალური კრება ვერსალში (ჩვეულებრივ პარლამენტი პარიზშია). ყოფილ სამეფო გვარეულობიდან ვერაფერ დაიკავებს რესპუბლიკის პრეზიდენტის პოსტს. პრეზიდენტი შეიძლება ხელმეორეთ აირჩეს, მაგრამ ამის მაგალითი არ ყოფილა ჯერ. იგი წარმოადგენს საფრანგეთს საერთაშორისო ურთიერთობაში. მას არა აქვს პარლამენტში დასწრების და მონაწილეობის ნება. იგი მოქმედებს მინისტრების საშუალებით და ურთიერთობას ამყარებს. პარლამენტთან დეკრეტების გამოცემის და კანონპროექტების წირმოდგენის გზით.

ის იწვევს თუ ხურავს პალატების სესიებს, აქვეყნებს კანონებს, ნიშნავს მოხელეებს, განაგებს სამხედრო ძელას, მართავს საგარეო საქმეებს და სხ. მას არ შეუძლია ომის და ზავის საქმე გადაწყვიტოს უპარლამენტოდ. უფლება აქვს სენატის თანხმობით გაუშვას დეპუტატთა პალატა. მას აქვს შეზღუდული ვეტო ან უფრო სწორათ რომ ვსთქვათ, უფლება აქვს მოითხოვოს პარლამენტში მიღებული კანონის ხელმეორეთ განხილვა.

რესპუბლიკის პრეზიდენტი უპასუხისმგებლოა პოლიტიკურათ მზგავსათ კონსტიტუციონურ მონარქისა. აქედან გამორიცხულია შემთხვევა სახელმწიფური ღალატისა. არის თუ არა ღალატი, ამას სწყვეტს დეპუტატთა პალა-

ტა, რომელიც ბრალს სდებს პრეზიდენტს უმაღლეს სასამართლოდ გაქცეულ სენატის წინაშე. პრეზიდენტის უპასუხისმგებლობა ჰფარავს მნიშვნელოვანი სოლიდარული პასუხისმგებლობა პარლამენტის წინაშე. პრეზიდენტის არერთს წერილობითი აქტს არ აქვს ძალა მინისტრის ხელმოუწერლათ და დაუდასტურებლათ.

ამნაირათ, როგორც ამბობენ ხოლმე, რესპუბლიკის მეთაური პრეზიდენტი პრეზიდენტობას, თავმჯდომარეობს, მაგრამ არ მართავს დაახლოვებით ისე, როგორც ინგლისის მეფე მეფობს მაგრამ, არ განაგებს.

ერთმა წერალმა კი ასე დასწერა: უწინდელი მეფეები მეფობდნენ და განაგებდნენ ერთსა და იმავე დროს, ინგლისის დღევანდელი მეფე მეფობს, ხოლო არ განაგებს. ჩრდილო ამერიკის შეერთებულ შტატების პრეზიდენტი არ მეფობს, მაგრამ განაგებს. რაც შეეხება საფრანგეთის რესპუბლიკას, მისი პრეზიდენტი არც მეფობს და არც განაგებსო.

საკმარისია სულ ცოტათი დაუკვირდეს რა უფლებები აქვს საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტს, რომ ასეთი სხარტული მის დახასიათება შემცდარად აღიაროთ. ცხადია საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტს შედარებით ნაკლები უფლება უპყრია ხელთ, ვიდრე ჩრ. ამერიკის შეერთებ. შტატების პრეზიდენტს, მაგრამ იგი ბევრ შემთხვევაში, განსაკუთრებით

მართვა-გამგეობაში, პარლამენტარულ მეფეზე უფრო ძლიერი და გავლენიანია, იგი ასე ვთქვათ, შვიდ წლიანი მეფეა. პრეზიდენტს შეუძლია დიდი გავლენა მოახდინოს მთელ სახელმწიფოებრივ მექანიზმის მსვლელობაზე და მრავალ-მხრივ შესცვალოს მთავრობის პოლიტიკის მიმართულება.

როგორ სდგება მთავრობა, სამინისტრო საფრანგეთში?

მინისტრები აღმასრულებელი ძალა-უფლების უმაღლესი წარმომადგენლებია. რესპუბლიკის პრეზიდენტს ეკუთვნის მინისტრების დანიშვნა, მაგრამ ის ამ შემთხვევაში თავისუფალი არ არის. მინისტრებად შეიძლება იყვნენ მხოლოდ ისინი, ვინც სურს პარლამენტის უმრავლესობას.

ფაქტიურად და ჩვეულებრივი უფლების ძალით ასე ხდება. პრეზიდენტი საპრემიერ-მინისტრო კაცს, უმრავლესობის ნდობა მოპოვებულს, ირჩევს და მას ანდობს მინისტრთა კაბინეტის შედგენას უმრავლესობიდან. ამ გზით შემდგარ მინისტრთა სიას პრეზიდენტი ამტკიცებს და ამნაირად სდგება მინისტრთა კაბინეთი ანუ მთავრობა.

მინისტრთა კრება-თათბირი საზოგადოდ ორგვარია. ერთი მინისტრთა საბჭო რესპუბლიკის პრეზიდენტის პირადი თავმჯდომარეობით, არკვევს საერთო პოლიტიკის მიმართულებას. მეორე მინისტრთა კაბინეთის საბჭო პრემიერ-

მინისტრის თავმჯდომარეობით, სწყვეტს და უძღვება მიძღინარე საკითხებს.

მინისტრები პასუხისმგებელნი არიან პარლამენტის წინაშე. ეს არის პოლიტიკური პასუხისმგებლობა, რომელიც იწვევს სამინისტროს გადადგომას, უკეთეს მას პარლამენტის უმრავლესობის ნდობა დაეკარგა. აქ მოქმედებს პოლიტიკურად მხოლოდ დეპუტატთა პალატის უმრავლესობა და მისი ნდობა-უნდობლობა. მთავრობის საკითხში ფაქტიურად მხოლოდ პირველ პალატას აქვს გადაწყვეტი მნიშვნელობა, სენატი არაფერ შუაშია. პარლამენტარული პასუხისმგებლობა შეიძლება იყოს სოლიდარული და ინდივიდუალური ანუ პიროვნული. სოლიდარული პასუხისმგებლობა არის, როცა უარყოფილი და დაწუნებულია მთელი სამინისტროს საერთო ხოლიტიკა, მაშინ იბადება სამინისტრო კრიზისი. ამ შემთხვევაში ყველა მინისტრი, მთელი კაბინეთი უნდა გადადგეს. პიროვნული პასუხისმგებლობა კი ეხება კერძოდ ამა თუ იმ მინისტრს და მის მოქმედებას. მაგრამ აქაც პიროვნულს ჰფარავს სოლიდარული პასუხისმგებლობა, როცა მინისტრთა კაბინეთის თავმჯდომარე თავის მინისტრს ესარჩლება პარლამენტის წინაშე და ჰფარავს მის მოქმედებას.

თავის თავად ცხადია, რომ პოლიტიკურ პასუხისმგებლობის გარდა არსებობს მინისტრთა სისხლის სამართლის და სამოქალაქო პასუხის-

მგებლობა. მათ ასამართლებს სენატი სახელმწიფო ღალატის და სხვა მძიმე ბრალდების დროს. სხვა საქმეში მათი გასამართლება შეუძლიათ აგრეთვე ჩვეულებრივ სასამართლოებს.

მინისტრები მონაწილეობენ პარლამენტში, იცავენ მთავრობის კანონ-პროექტებს, პასუხს აძლევენ დასმულ კითხვებს და შეკითხვებს (ინტერპელაციებს) და სხ.

უფლობათა დაყოფა, როგორც ეს ამერიკაშია, საფრანგეთის სახელმწიფო უფლებამ არ იცის. აქ უფრო უფლობათა შერევას აქვს ადგილი.

კანონმდებლობითი შემოქმედებაში მონაწილეობას იღებს აღმასრულებელი ძალა, პარლამენტში მინისტრები მუშაობენ, შეაქვთ კანონ-პროექტები და სხ.

მეორე მხრით პარლამენტს არ აქვს შემოზღუდული თავისი მოღვაწეობა მხოლოდ კანონმდებლობით. იგი ერევა აღმასრულებელ ძალა-უფლების კომპეტენციაშიაც. მას აქვს უფლება კანტროლის და გასამართლების უმაღლეს თანამდებობის პირთა და თვით პრეზიდენტის მიმართაც. კანტროლს მთავრობის მიმართ პარლამენტი ანხორციელებს ოთხი საშუალებით. ეს არის კითხვა, შეკითხვა ანუ ინტერპელაცია, საპარლამენტო ანკეტა და მინისტრთა განცხადებანი. ამგვარათ საფრანგეთის რესპუბლიკაში ჩვენ გვაქვს საქმე უფლობათა

ურთიერთულ შეზღუდვასა და ურთიერთულ დამოკიდებულებასთან.

არის საფრანგეთში აგრეთვე ძველი პოლიტიკური დაწესებულება, რომელსაც უმთავრესად ადმინისტრაციულ-სამოსამართლო სფეროში აქვს მნიშვნელობა და ხანდახან კანონპროექტების და განკარგულებათა გამოცემის საქმეში რჩევითი, სათათბირო ხასიათი ეძლევა. ეს არის სახელმწიფო საბჭო, შემდგარი პრეზიდენტის მიერ დანიშნულ გამოცდილ პირთაგან.

მართლმსაჯულება საჯაროა და მუქთი. მოსამართლეებს სახელმწიფო ნიშნავს. მათ აკლიათ დამოუკიდებლობა. არსებობს საანგარიშო პალატა სახელმწიფო ფინანსთა საკონტროლოდ.

საფრანგეთი მეტად ცენტრალისტური სახელმწიფოა. ამიტომ იქ ადგილობრივი თვითმართველობა და თითმომქმედება ძალზე შეზღუდულია. ამასთანავე უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად რესპუბლიკანურ წესწყობილებისამოქალაქობრივი თავისუფლება უფრო შეზღუდულია საფრანგეთში, ვიდრე ინგლისში. და თუმცა იქ კანონები შედარებით კარგია, მათი კარგად შესრულების საქმე მოიკოჭლებს და ადმინისტრაციულ თვითნებობას სახელმწიფო მართვა-გამგეობაში საპატიო ადგილი უკავია.

საფრანგეთში რესპუბლიკა, მაგრამ ამ რესპუბლიკაში ყველაფერი დემოკრატიულად

არ არის მოწყობილი. ხალხის პოლიტიკური ბატონობა იქ სრული არ არის. იგია ტიპი ევროედ წოდებულ ბურჟუაზიულ რესპუბლიკის. იგი, როგორც თავში ვთქვით, ცენტრალისტური პარლამენტარული რესპუბლიკაა.

ეხლა შევაჩეროთ ჩვენი ყურადღება ჩრ.-ამერიკის შეერთებულ შტატების რესპუბლიკაზე.

ჩრ.-ამერიკის შაერთებული შტატები.

თუ საფრანგეთი უნიტარულ პარლამენტარულ რესპუბლიკას წარმოადგენს, ჩრ.-ამერიკის შეერთებული შტატები არის ფედერატიული ანუ საკავშირო დემოკრატიული რესპუბლიკა. თუ პირველი სადა, ერთიანი ცენტრალისტური სახელმწიფოა, მეორე წარმოადგენს რთულ, დეცენტრალისტურ სახელმწიფოს, რომელიც შესდგება მრავალ ავტონომიურ შტატებისა თუ, შინაურ ცხოვრებაში სრულიად დამოუკიდებელ სახელმწიფოთაგან.

თვითთელი ამ შტატთაგანი შეიცავს რესპუბლიკას და ემყარება დემოკრატიულ კონსტიტუციას, რომელსაც იმუშავენს საგანგებო დამფუძნებელი კრება ანუ კონფენტი და ამტკიცებს სახალხო პლებისციტი. ყველგან შემადგენელ შტატებში დემოკრატიული სული ბატონობს და ხალხის თაოსნობას და თივი-

სუფლებას აქვს დათმობილი ბურთი და მოედანი.

ამ ნაირათ ჩრ. ამერიკის შ. შტატები სახელმწიფოთა სახელმწიფოა, რესპუბლიკათა რესპუბლიკაა, რომელიც ფედერალური კავშირით არის გაერთიანებული და გამტკიცებული.

ჩვენ ცალკე შემადგენელ შტატების პოლიტიკურ წყობილებას მხოლოდ გაკვრით შევვხებით და უსთავრესათ გადავავლებთ თვალს საერთო საკავშირო სახელმწიფოს რესპუბლიკანურ კონსტიტუციას.

საფრანგეთის კონსტიტუციას ძალა-უფლების ანუ უფლობათა შერევა უდევს საფუძვლათ. სამაგიეროთ შ. შტატების კონსტიტუცია ემყარება უფლობათა დაყოფის ანუ განაწევრების პრინციპს. ამ სისტემის დამახასიათებელია ძალა-უფლების შტოების შეთანხმება, უფლობათა კოორდინაცია და არა მათი ერთი მეორისგან დამოკიდებულება, მათი სუბორდინაცია.

აბა დაუკვირდით.

უფლობათა დაყოფის სისტემა, რომელსაც ბევრი ამერიკულ სისტემას უწოდებს, გულისხმობს პირდაპირ მთავრობას, აღმასრულებელი ძალის დამოუკიდებლობას საკანონმდებლო უფლობისგან. ეს სისტემა პარლამენტარიზმის უარისმყოფელია.

აქ აღმასრულებელი ძალა-უფლების უმაღლესი წარმომადგენელი, სახელმწიფოს მეთაური,

რესპუბლიკის პრეზიდენტი ხალხისაგან ირჩევა და აღჭურვილია მეტათ ფართე უფლებებით პარლამენტის დამოუკიდებლათ. ის თავის სურვილისამებრ ირჩევს მინისტრებს, რომელნიც აგრეთვე დამოუკიდებელი არიან პარლამენტისგან. ისინი პასუხს აგებენ მხოლოდ პრეზიდენტის წინაშე. პარლამენტი აქ არ ერევა სახელმწიფო მართვა-გამგეობაში. ძალა საკანონმდებლო და ძალა აღმასრულებელი ერთი მეორისაგან განცალკევებული და დამოუკიდებელია. ამერიკის დიდს რესპუბლიკაში შესაძლებელია სამინისტრო თავის ადგილზე დარჩეს, პარლამენტი კიდევ რომ იწუნებდეს და მტრობდეს მის პოლიტიკას.

როგორ ირჩევა შერ. შტ. რესპუბლიკის პრეზიდენტი?

მას ირჩევს მთელი ფედერატიულ რესპუბლიკის ხალხი ორსართულიან საარჩევნო წესით. კენჭისყრა საყოველთა, მაგრამ პირდაპირი არ არის. მოქალაქენი ირჩევენ ამრჩევლებს, უკანასკნელნი თავის მხრით ირჩევენ რესპუბლიკის პრეზიდენტს.

ამ გვართვე ირჩევენ რესპუბლიკის ვიცე--პრეზიდენტს. პრეზიდენტს და ვიცე--პრეზიდენტს ირჩევენ ერთსა და იმავე დროს და ერთნაირი ვადით—ოთხი წლით. ბარემახლავე ვთქვათ, რომ ფედერაციის ვიცე--პრეზიდენტი არის იმავე დროს სენატის თავმჯდომარე. მისი თანამდებობა სწორეთ ამაში

მდგომარეობს. მხოლოდ ვინიცობაა გარდაი-
ცვალა პრეზიდენტი, მის ადგილს იჭერს ვიცე-
პრეზიდენტი. აღმასრულებელ ძალა-უფლებას
ფაქტიურათ ვიცე-პრეზიდენტი არ ეკუთვნის.
ის, შეიძლება ითქვას, პოლიტიკურათ სრუ-
ლიად უფლებელი პიროვნებაა. შეიძლება რეს-
პუბლიკის პრეზიდენტმა მას მთელ სათანამდებო
ვადის განმავლობაში ერთხელაც არ მიმართოს
რჩევისთვის.

პრეზიდენტი ვადის გასვლამდე გამოუ-
ცვლელია, გადაუყენებელია. მისი გადაყენება
შეიძლება მხოლოდ სენატის სამართლის განა-
ჩენით სახელმწიფოური ლალატის და სხვა მნი-
შვნელოვან დანაშაულის დამტკიცების დროს.
ჩვეულებითი უფლების ძალით აკრძალულია
პრეზიდენტათ ერთისა და იმავე პირის მესამედ
არჩევა. იგი გაცილებით უფრო მეტი უფლე-
ბით არას აღჭურვილი, ვიდრე საფრანგეთის
რესპუბლიკის პრეზიდენტი. ის აღმასრულებელი
უფლების სიფართოვით და ძალით ბევრ კონ-
სტიტუციონურ მეფეებზე უძლიერესია. მასაც
ვადით არჩეულ მეფეს ეძახიან ზოგიერთები.
მის ხელთ არის მთელი მარტვა-გამგეობა რო-
გორც საშინაო ისე საგარეო საკითხებში. ის
მართავს—გამგებლობს თავის დანიშნულ და
თავის წინაშე პასუხისმგებელ მინისტრების სა-
შვალეებით. ის ნიშნავს და ითხოვს მთელი ფე-
დერაციის ყველა მოხელეს. ბევრ კითხვებში,
მაგალი. ხელშეკრულება, ელჩთა დანიშვნა, უმა-

ღლესი სამსჯავროს წევრთა არჩევა და სხ. აუცილებელია სენატის თანხმობა. პრეზიდენტი განაგებს ჯარს და ფლოტს.

მას შეუძლია შეაჩეროს ის კანონპროექტები, რომელიც არ მოსწონს. მას აქვს აგრეთვე შემჩერებელი ვეტოს უფლება: ამა თუ იმ კანონის მიღების შემდეგ ათი დღის განმავლობაში მას შეუძლია აცნობოს პარლამენტს, რომ ხელს არ მოაწერს მას; მაშინ კანონი უთუოთ ხელახლა უნდა გავიდეს პარლამენტის (კონგრესის) ორივე პალატაში ხმათა $\frac{2}{3}$ უმეტესობით და მხოლოდ ამ შემთხვევაში ხდება ნამდვილ კანონად და სავალდებულოდ პრეზიდენტის წინააღმდეგაც. ჩვეულებრივ კი კანონი ძალაში შედის თუ მას ათს დღეში პრეზიდენტი არ გამოეხმაურა თავის ვეტოთი.

პრეზიდენტის ვეტოს უფლება საკანონმდებლო უფლებად არ ითვლება. ამ მხრით პრეზიდენტი უფრო გარეშე ძალაა, რომელიც პროფ. ოლსტონის სიტყვით თავის ნება-სურვილის თანახმად ერევა საკანონმდებლო საქმეში. პრეზიდენტს ხანდახან, თუ დიდი და გადაუდებელი საჭიროება თხოულობს განსაკუთრებით ომიანობის და საშიშროების დროს, შეუძლია უპარლამენტოთ გამოსცეს განკარგულების სახით ზოგიერთი საკანონმდებლო ხისიათის აქტიც. ასეთ მომენტში პრეზიდენტის ძალა-უფლება ძალიან იზრდება. იგი ხდება დიქტატორული ძალით აღჭურვილი,

რომელსაც ყველა და ყოველივე ემორჩილება.

პრეზიდენტს კანონის შეჩერების უფლების გარდა არავითარი გავლენა და პირდაპირი კავშირი არ აქვს კანონმდებლობასთან. არც პრეზიდენტი და არც მისი მინისტრები, ე. ი. მთავრობა პარლამენტში არავითარ მონაწილებას არ იღებენ, ისინი არც ესწრებიან მის სხდომებს. მხოლოდ სესიის დაწყებისას ყოველწლიურათ პრეზიდენტი კონგრესს (პარლამენტს) უგზავნის სახელმწიფოს პოლიტიკური მდგომარეობის აღწერილობას, ეპისტოლეს, სადაც ამა თუ იმ სასურველი ცვლილების საჭიროებაც არის ხოლმე აღნიშნული. ამ ეპისტოლეს დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ კანონმდებლებზე რაიმე განსაკუთრებულ გავლენას ვერ ახდენს. მინისტრებიც წერილობით უგზავნიან ყოველგვარ ცნობებს და წერილობითვე იძლევიან ყოველ გვარ განმარტებებს, რომელსაც საჭიროებს და მოითხოვს პარლამენტი.

როგორც იცით უკვე, კაბინეტის წევრები ანუ მინისტრები პასუხისმგებლები არიან პირადათ პრეზიდენტის წინაშე, რადგან პირადათ მისგანვე ინიშნებიან. პარლამენტის ნდობა-უნდობლობის გამოცხადება არ არსებობს და მინისტრთა კაბინეტს მაინც და მაინც არც აინტერესებს პარლამენტი მოიწონებს თუ დაიწუნებს მის პოლიტიკას.

ახლა ვნახოთ როგორ არის მოწყობილი შეერთებული შტატების ფედერალური კანონმდებლობითი ორგანოების საქმე.

საკანონმდებლო ძალა-უფლება ეკუთვნის კონგრესს. ეს არის ფედერალური პარლამენტი, რომელიც შედგება ორი პალატისაგან: სენატი და წარმომადგენელთა პალატა.

პალატა წარმოადგენს პირდაპირ ხალხს, რომელიც დემოკრატიულათ ირჩევს მას ორი წლის ვადით. არჩევნების წესებს შემუშავება მინდობილი აქვს ცალკე შტატებს. ფედერალური კონსტიტუციით ქალებს უფლება არ აქვს. მხოლოდ ზოგიერთ შტატში, როგორც კოლორადო, უტა და სხ. ქალებმა უკვე მოიპოვეს საარჩევნო უფლება.

რაც შეეხება სენატორებს, მათ ირჩევს ექვსი წლის ვადით შემადგენელ შტატების პარლამენტები ანუ საკანონმდებლო კრებები. თითოეული შტატი მიუხედავად მცხოვრებთა რაოდენობისა აგზავნის ორ სენატორს. ამაში სრული თანასწორობაა დაცული. სენატს ადმინისტრატიულ სფეროში განსაკუთრებული უფლებანი აქვს. ეს ეხება უმთავრესათ ფედერალურ სათანამდებო პირთა დანიშვნის და საერთაშორისო ხელშეკრულობათა დამტკიცების თანხმობას და დასტურს.

ორივე პალატა-სენატი და წარმომადგენელთა პალატა თანასწორათ სარგებლობენ საკანონმდებლო უფლებით. მხოლოდ საფინანსო

კანონპროექტები უთუოდ უნდა გამოდიოდეს წარმომადგენელთა პალატიდან. მაგრამ სენატი ამ მხრით ისე უუფლებო არ არის, როგორც საფრანგეთში: პალატიდან შემოსულ საფინანსო კანონპროექტებს თუ მოისურვა, ის სცვლის, ასწორებს მაშინ, როდესაც საფრანგეთის სენატს ამის უფლება არ აქვს. სენატი ასრულებს აგრეთვე უმაღლესი სამსჯავროს ფუნქციას, როცა საქმე ეხება დიდი თანამდებობის პირთა სახელმწიფო დანაშაულს, იგია უმაღლესი სამოსამართლო ინსტანცია პრეზიდენტის, ვიცე-პრეზიდენტის, მინისტრების, ფედერალურ სასამართლოს წევრთა და სხ. გასამართლებლათ. მათ აძლევს სამართალში მხოლოდ წარმომადგენელთა პალატა.

სენატი და პალატა ერთად შეიქმს ჩრ.-ამერიკის შეერთებულ შტატების კონგრესს, ფედერალურ პარლამენტს, რომელიც წარმოადგენს უმაღლეს საკანონმდებლო ძალა-უფლებას. მას ეკუთვნის ომის და ზავის საქმე.

ფედერალურ ურთიერთობაში კონგრესის მიერ მიღებულ კანონთათვის ხალხის დასტურის მიცემას, რეფერენდუმს და ინიციატივას არ აქვს ადგილი. ეს ხალხური უფლებები არსებობს მხოლოდ ფედერაციის, ანუ კავშირის ზოგიერთს შემადგენელ რესპუბლიკაში.

როგორც ვთქვით, შ. შტატების რესპუბლიკის კონსტიტუცია უფლობათა განაწი-

ლებას ემყარება. მაგრამ შეამჩნევდით; რომ აბსოლიუტურათ ამ პრინციპის გატარება სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში ყოვლად შეუძლებელია. ამიტომ თეორიულათ აღვილი წარმოსადგენი, იგი პრაქტიკულათ საფსებით ვერ ხორციელდება. ზოგ შემთხვევაში აუცილებელია პირდაპირი ურთიერთობა-დამოკიდებულება საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ძალას შუა. ასეთ აუცილებელ ურთიერთობას იწვევს უმთავრესათ ბიუჯეტის საკითხი.

მთავრობას ფული ესაჭიროება. ხოლო საფინანსო საკითხები, გადასახადების აკრეფა, საერთოთ შემოსავლის წყაროები ეკითხება ხალხის წარმომადგენლობას, პარლამენტს. ამიტომ უკანასკნელი ხელში იჭერს მთავრობას, რომელიც ძალა-უნებურ დამოკიდებულებაში ვარდება პირველისგან. საბიუჯეტო უფლება უძლიერესი იარაღია პარლამენტის ხელში მთავრობის დასამორჩილებლათ. ამისთვის ბუნებრივია საგანგებო საფინანსო კომისიის შედგენა, რაც მჭიდროთ აკავშირებს პარლამენტს და მინისტრებს და რასაც დიდი გავლენა აქვს მთავრობაზე.

1787 წლის კონსტიტუციის შესავალი ამბობს:

„ჩვენ, შეერთებული შტატების ხალხი, ვცემთ და ვამტკიცებთ ამ კონსტიტუციას ამერიკის შეერთებულ შტატებისათვის, რათა შევქმნათ უფრო სრული კავშირი, გავამტკი-

ცოთ მართლმსაჯულება, უზრუნველყოთ. შინაური მშვიდობიანობა და საერთო უშიშროება, გავაძლიეროთ საყოველთაო კეთილდღეობა და უზრუნველყოთ, როგორც ჩვენთვის ისე ჩვენი შთამომავლობისათვის თავისუფლების მაღლი და სიკეთენი“.

ამ ნაირათ დაარსდა მრავალ შტატისგან საკავშირო ანუ ფედერატიული სახელმწიფო, შეერთებული შტატების სახელწოდებით, რომელიც თავის პოლიტიკურ წყობილებით წარმოადგენს დემოკრატიულ რესპუბლიკას.

იგივე დემოკრატიულ-რესპუბლიკანური წესწყობილება არსებობს, როგორც ითქვა, კავშირის შემადგენელ სახელმწიფოებრივ ნაწილებში ანუ შტატებში. ისინი არ წარმოადგენენ სულ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებს, მათი უფლება და ხელმწიფება შეზღუდულია ფედერალური კონსტიტუციით, რომლის შესახებ ზევით ვილაპარაკეთ. მაგრამ შინაურ სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში ისინი დამოუკიდებელნი და თავისუფალნი არიან.

შეერთებული შტატების კონსტიტუციის უზრუნველჰყოფს ყოველი შტატის მართვა გამგეობის რესპუბლიკანურ ფორმას, იცავს გარეშე მტრის თავდასხმისაგან და ყოველნაირ შინაგან ძალმომრეობისაგან.

შეერთებული შტატების ფედერატიულ რესპუბლიკაში შედის ორმოცდა ათამდე ავტონომიური შტატი. ყველგან თავის კანონმდებ-

ლობა. თვითმართველობა უმწვერვალესათ არის განვითარებული. გაბატონებულია პოლიტიკური თანასწორობა და დემოკრატიზმი. არ არის წოდებრივი განსხვავება. ეკლესია და სახელმწიფო ყველგან გაშორიშორებულია ერთიერთმანეთისაგან, შტატების უმეტეს ნაწილში როგორც მთავრობის პირნი, ისე მოსამართლენი და სხვა თანამდებობის ამსრულებელნი, გარდა დაბალ მოხელეებისა, პირდაპირ ხალხისაგან ირჩევიან. ზოგიერთ შემთხვევაში მათი გადაყენების უფლება მიკუთნებული აქვს აღმასრულებელ ძალა-უფლების ორგანოს და მის მეთაურს. კონგრესი და ფედერალური მთავრობა იმყოფება ვაშინგტონში.

როგორ გადაიშინჯება ფედერალური კონსტიტუცია?

კონსტიტუციის ცვლილების მოსახდენათ წინადადება შეაქვს თვით კონგრესს, თუ ორივე პალატის წევრთა ორი მესამედი ამის თანხმობას აცხადებს; აგრეთვე შტატების დიდი უმრავლესობის საკანონმდებლო კრებათა (პარლამენტთა) მოთხოვნით კონგრესი იწვევს კონვენტს კონსტიტუციაში ცვლილების შესატანათ. მაგრამ ორივე შემთხვევაში ამ საკონსტიტუციო ცვლილებას ძალა ეძლევა მხოლოდ შტატების საკანონმდებლო კრებათა თუ კონვენტთა დამტკიცების და დადასტურების შემდეგ.

რაც შეეხება თვით შტატების კონსტი-

ტუციათა გადაშინჯვის კითხვას, იგი ყველგან ერთნაირათ არ წყდება. მაგრამ თითქმის ყველგან, ყველა შტატში კონსტიტუციაში შეტანილ ყოველ ცვლილებას საბოლოოდ მხოლოდ ხალხი ამტკიცებს რეფერენდუმის საშუალებით.

ასეთია მოკლეთ ჩრ.-ამერიკის შ. შტატების დემოკრატიული რესპუბლიკა. იგი არის უფლობა-განაწევრებული დემოკრატია, რაც საგრძნობლათ განირჩევა პარლამენტარულ დემოკრატიისაგან, რომლის მიმზგავსება შეიძლება საფრანგეთის რესპუბლიკანურ პარლამენტარიზმის მაგალითში დაინახოთ.

ამის შემდეგ გადავიდეთ დემოკრატიის ისტორიულ ქვეყანაში—შვეიცარიაში.

შ ვ ე ი ტ ა რ ი ა.

შვეიცარია კლასიკური ქვეყანაა დემოკრატიის და თავისუფლების. იგი ფედერატიული სახელმწიფოა და დამყარებულია დემოკრატიულ-რესპუბლიკანურ წყობალებაზე.

შვეიცარია წინათ კონფედერაცია იყო. ახლა იგი ფედერაციაა, ფედერატიული სახელმწიფოა, მაგრამ ძველი სახელი კონფედერაციისა დღესაც შერჩა, თუმცა იგი აღარ შეეფერება მისი სახელმწიფოებრივობის პოლიტიკურ შინაარსს.

შვეიცარიის ფედერალური კონსტიტუციის პირველი მუხლი აღიარებს, რომ შვეიცარიის 22 კანტონი ადგენს შვეიცარიის კონფედერაციას, რომლის მიზანია საერთო სამშობლოს უზრუნველყოფა, მშვიდობიანობის და მოკავშირე ხალხთა (confédérés) უფლებების დაცვა და საყოველთაო კეთილდღეობის ზრდა.

უნდა ითქვას, რომ სამი კანტონი გაყოფილია ნახევარ კანტონებად, რომელნიც თითქმის ყველაფრამდის სრულ კანტონებს უდრიან უფლებით და სახელმწიფოური წყობილებით. ამ ნაირათ ნამდვილათ შვეიცარია 19 სრულ კანტონს და 6 ნახევარ კანტონს, სულ 26 ავტონომიურ ერთეულს შეიცავს.

კანტონები დამოუკიდებელნი და სუვერენული, უფლობამოსილნი არიან იმდენათ, რამდენათ მათი დამოუკიდებლობა და უფლობამოსილება შეზღუდული არ არის კონფედერაციის კონსტიტუციის ძალით. შინაურ ცხოვრებაში ესინი თავისუფალნი არიან, წარმოადგენენ სახელმწიფოთ, რომელთა ზოგიერთი უფლებანი (საერთაშორისო პოლიტიკა, ომი და ზავი, ჯარი, ფული, საბაჟო და სხ.) გადაცემულია კონფედერაციაზე.

ფედერალური კონსტიტუცია უზრუნველყოფს კანტონთა ხელუხლებლობას, მათ ავტონომიას, მათ კონსტიტუციებს იმ პირობით კი, რომ ამ კონსტიტუციებში კონფედერაციის საწინააღმდეგო არაფერი იქნეს, რომ

კანტონებში ყველგან რესპუბლიკანურ წარ-
მომადგენლობითი ან პირდაპირ დემოკრა-
ტიული პოლიტიკური წყობილება არსებობ-
დეს და კანტონთა კონსტიტუციები პირდაპირ
ხალხის მიერ იქნეს მიღებული და გადა-
შინჯული.

ამ ნაირათ შვეიცარია პატარა დემოკრა-
ტიულ რესპუბლიკათა დემოკრატიულ-ფედე-
რაციულ კავშირს წარმოადგენს. თავის მხრივ
რესპუბლიკანური კანტონები შესდგებიან პა-
ტარ-პატარა ავტონომიურ ერთეულებისაგან,
კომუნებისაგან და ამ გვარათ ბადებენ თავის
დემოკრატიული სხვადასხვაობით, სირთულით
და მრავალგვარობით საუცხოვო სანახაო-
ბას.

შვეიცარიის დემოკრატია ისტორიული
და ტრადიციული დემოკრატიაა. სამოქალაქო
თავისუფლება არსად არ არის ისე განვითარე-
ბული, როგორც შვეიცარიაში. უნდა აღინი-
შნოს, სხვათა შორის, ერთი დიდი ნაკლი
შვეიცარიის თავისუფლების და დემოკრატის.
ეს ის, რომ ქალები მოკლებულნი არიან პო-
ლიტაკურ უფლებებს, როგორც ფედერალულ
სფეროში ისე კანტონალურ რესპუბლიკებ-
ში.

შვეიცარია პოლიტიკურათ და კონსტი-
ტუციონურათ კანტონთა სახელმწიფოებრივი
კავშირია, ფედერაციული სახელმწიფოებრი-
ვობაა, მაგრამ ფაქტიურათ ის ამავე დროს

ერთა კავშირიც არის. შვეიცარია უმთავრესათ
დასახლებულია გერმანელებით, ფრანგებით და
იტალიელებით. არის გერმანული კანტონები
—დიდი უმეტესობა, არის ფრანგული კანტონ-
ები, ასეთი სამია და არის ერთი იტალიური
კანტონი. ამბობენ ხოლმე გერმანული შვეი-
ცარია, ფრანგული შვეიცარია, იტალიური
შვეიცარია. გარდა ამ ერთენოვან კანტონე-
ბისა, არის ეგრეთწოდებული შერეული, ორ
და სამენოვანი კანტონები. შვეიცარიაში არის
ერთი მცირერიცხოვანი ხალხი კელტური მო-
დგმისა, რომანშები თუ რომანელები, ეს
ხალხი ცხოვრობს გრიზონის კანტონში. ამ
კანტონალურ რესპუბლიკაში იგი სახელმწი-
ფოებრივი ერია, მისი ენა სახელმწიფოებრივი
ენაა. ხოლო მას არ აქვს კონფედერალური
მნიშვნელობა. ფედერალური კონსტიტუციის
ძალით მხოლოდ სამი ენა—გერმანული, ფრან-
გული და იტალიური—არის აღიარებული სა-
კონსტიტუციო, ნაციონალურ ენებად. იგი
სავალდებულოა კონფედ. ყველა სახელმწ. და-
წესებულებაში პარლამენტიდან დაწყებული
ფოსტამდის.

ნაციონალური შუღლი და ბრძოლა, რო-
გორც ეს სხვა მრავალეროვან სახელმწიფოე-
ბშია, შვეიცარიაში არ არის. მხოლოდ ნაციო-
ნალური შეჯიბრება, მეტოქეობა, კულტურა-
თა ჭიდილი ძალიან დიდია. პოლიტიკური
წესწყობილების ღრმა დემოკრატიზმი და ფე-

დერატიული ურთიერთობა უზრუნველყოფს შვეიცარიას ეროვნული ბრძოლის გაღვივებისაგან.

მიუხედავად ეროვნულ და კანტონალურ სხვადასხვაობებისა შვეიცარია მაინც ერთი მთელი პოლიტიკური, თუმცა ფედერატიული ერთეულია. შვეიცარიელი, ვინც უნდა იყოს იგი—გერმანელი, ფრანგი თუ იტალიელი დიდი მოყვარულია თავის საერთო სამშობლოსა. მის გულში ღვივის ორმაგი პატრიოტიზმი—ფედერალური ანუ შვეიცარიული და კანტონალური.

შვეიცარიის კონფედერაციაში არსებობს წარმომადგენლობითი საკანონმდებლო ორგანო. ეს არის ფედერალური კრება, რომელსაც შეადგენს ორი პალატა: ნაციონალური საბჭო და სახელმწიფოთა (კანტონთა) საბჭო. ეს არის პარლამენტი, რომლის საკანონმდებლო უფლება შეზღუდულია ხალხის მიერ. უკანასკნელი კანონმდებლობაში პირდაპირ მონაწილეობას ღებულობს რეფერენდუმის და ინიციატივის საშუალებით.

ნაციონალურ საბჭოს ირჩევს სამი წლის ვადით მთელი შვეიცარიის ხალხი, მთლიანად აღებული, საყოველთაო, პირდაპირი, თანასწორი და ფარული კენჭის ყრით. ამასთანავე შვეიცარიაში ყველგან არჩევნების პროპორციული სისტემაა გამეფებული. ყოველი შვეიცარიელი მოქალაქე, მამრობითი სქესის, პო-

ლიტიკურათ სრულწლოვანი (20 წელი) ამრჩეველია და შეუძლია არჩეულ იქნას. პასიურ საარჩევნო უფლებას მოკლებულნი არიან სასულიერო პირები. სამღვდელოება ირჩევს, მაგრამ თვითონ არ ირჩევა პარლამენტში. ეს კლერიკალიზმის საწინააღმდეგო ზომაა. 20000 მცხოვრებზე მოდის ერთი დეპუტატი, ყოველ შემთხვევაში თვითეულ კანტონს და ნახევარ კანტონს უფლება აქვს ერთი დეპუტატი მაინც იყოლიოს. ამ პალატის გაშვების უფლება არავის აქვს. იგი ახლდება ერთიანათ ვადის გასვლისას.

სახელმწიფოთა (ანუ კანტონთა) საბჭო წარმოადგენს კანტონებს, როგორც ასეთებს. აქ ყოველი კანტონი თანასწორათ აგზავნის ორ-ორ წარმომადგენელს, რაც სულ შეადგენს 44 წარმომადგენელს. ნახევარი კანტონი ერთს აგზავნის. ამაში მდგომარეობს მისი განსხვავება კანტონისაგან. მათი არჩევნების წესებს და რწმუნებულების ვადას საზღვრავენ თვით კანტონები. უნდა ითქვას, რომ კანტონთა წარმომადგენლებს იმპერატიული, სავალდებულო ინსტრუქციები არ აქვსთ. საპარლამენტო გასამსჯელოს იღებენ დეპუტატები.

ნაციონალური საბჭო და კანტონთა საბჭო ჩვეულებრივ ცალცალკე კანონმდებლობს. კანონპროექტები ორივე საბჭოში უნდა გატარდეს. მათი გაკანონებისთვის და ძალაში

შესასვლელათ აუცილებლათ საჭიროა ორივე საბჭოს თანხმობა. ისინი უღებრივათ სრულიად თანასწორნი არიან. ფაქტიურათ კი უპირატესობა ეძლევა ნაციონალურ საბჭოს, უფრო მრავალრიცხოვანს და პირდაპირ მთელი შვეიცარიის ხალხის მიერ არჩეულს.

ყოველი კანონი პარლამენტში მიღებული აუცილებლათ ხალხს უნდა გადაეცეს დასადასტურებლათ, სარეფერენდუმით (ხალხმა ან „კი“ უნდა თქვას ან „არა“, ან მოიწონოს ან უარყოს), თუ ამას მოითხოვს 30,000 მოქალაქე ან 8 კანტონი. ამას ეწოდება ფაკულტატიური, არა სავალდებულო რეფერენდუმი.

როცა ორივე საბჭო ერთად შეიკრიბება, იხსნება ფედერალური კრება, თავმჯდომარეობს ამ შეერთებულ კრებას ნაციონალური საბჭოს თავმჯდომარე. ამ კრების მიზანია მთავრობის—ფედერალური საბჭოს და მისი საქმეთა მართველის—კანცლერის ამორჩევა, აგრეთვე ამორჩევა ფედერალური სამსჯავროს წევრების და ჯარის მთავარსარდლის. (შვეიცარიაში მუდმივი ჯარი არ არის, ხალხის საყოველთაო შეიარაღების სამილიციო სისტემა). ფედერალური კრება სწყვეტს ომისა და ზავის საკითხს.

კონსტიტუციის გადაშინჯვის საქმეში რეფერენდუმი სავალდებულოა.

თუ ერთი რომელიმე საკანონმდებლო საბჭო კონსტიტუციის გადაშინჯვის მომხრეა, ხოლო მეორე წინააღმდეგი ან თუ 50,000

მოქალაქე თხოულობს კონსტიტუციის შეცვლას ორივე შემთხვევაში ხალხმა პირდაპირი კენჭის ყრით უნდა გადასწყვიტოს მოხედეს თუ არ მოხედეს კონსტიტუციის გადაშინჯვა ანუ რევიზია. თუ მოქალაქეთა უმრავლესობა მიემხრო რევიზიის საჭიროებას, ორივე საბჭო სავსებით ახლდება ამ რევიზიის განსახორციელებლათ. გადაშინჯული ფედერალური კონსტიტუცია თხოულობს ორ უმრავლესობას — მოქალაქეთა და კონტონთა, ე. ი. ძალაში შედის მხოლოდ მაშინ, თუ შვეიცარიის მოქალაქეთა და კანტონთა უმეტესობამ დაადასტურა იგი.

რეფერენდუმს გარდა შვეიცარიის ხალხს აქვს ინიციატივის უფლება. როგორც ითქვა ზევით, საჭიროა უკანასკნელი 50.000 მოქალაქის წინადადება, რომ დაისვას საკითხი კონსტიტუციის საერთო თუ ნაწილობრივი გადაშინჯვის შესახებ. უნდა იცოდეთ, რომ ინიციატივის უფლება ხალხს აქვს მხოლოდ კონსტიტუციონურ კანონმდებლობის სფეროში. ხოლო იგი ინიციატივის საშუალებით ჩვეულებრივ კანონებსაც ამუშავებს, მაგრამ აძლევს მათ ძალა-უნებურათ საკონსტიტუციო ხასიათს, შეაქვს ისინი ძირითად კონსტიტუციაში დამატების ან შენიშვნის სახით. ეს საკონსტიტუციო უფლების თვალსაზრისით ერთგვარი შეუსაბამობაა.

ამ სახით შვეიცარიაში წარმომადგენლო-

ბის არჩევის გარდა, ხალხს მუდმივი თანამშრომლობის უფლება აქვს საკონსტიტუციო და საკანონმდებლო ნიადაგზე.

თუ ევროპის სხვა პარლამენტარულ ქვეყნებში მოქალაქეს მხოლოდ დეპუტატის არჩევის ნება აქვს, ის მხოლოდ ამრჩეველია, შვეიცარელი მოქალაქე პირიქით, ერთსა და იმავედროს ამრჩეველიც არის, დამფუძნებელიც და კანონმდებელიც. შვეიცარიის კონფედერაციაში რეფორენდუმი და ინიციატივა ფედერალურ პოლიტიკურ წყობილებას პირდაპირი დემოკრატიის ძალას და მნიშვნელობას აძლევს, უპირატესობას ანიჭებს პარლამენტარულ დემოკრატიის წინაშე. აქ არის განხორციელებული ნამდვილი სუვერენიტეტი ხალხის, რომელიც თვითონ კანონმდებლობს, წინააღმდეგ იმ პარლამენტარული რეჟიმისა, სადაც ხალხის მაგიერ და მისი სახელით მართო წარმომადგენლობა, პარლამენტი კანონმდებლობს.

აღმასრულებელ ძალა-უფლება ხელში აქვს ფედერალურ საბჭოს, შვიდი კაცისაგან შემდგარს, რომელსაც, როგორც ვთქვით, ირჩევს შეერთებული ფედერალური კრება სამის წლით. ეს არის შვეიცარიის მთავრობა, რომელიც ძალიან განირჩევა პარლამენტარულ სახელმწიფოთა მთავრობისაგან. მაგ., საფრანგეთის მინისტრთა კაბინეტს ადგენს მინისტრ-პრეზიდენტი, იგი პასუხისმგებელია პარლამენტის წინაშე, პარლამენტის ნდობა — უნდობლობის

ვოტუმიზება დამოკიდებული მთავრობის ხანგრძლივობა და პოლიტიკა.

შვეიცარიის მთავრობის წევრებს კი ირჩევს დიდი, ფედერალური კრება, თვითეულს ცალ-ცალკე და ერთ დროს. მთავრობა აქ არ არის პოლიტიკურათ პასუხისმგებელი არც პარლამენტის წინაშე და არც პრეზიდენტის წინაშე, როგორც ეს ამერიკაშია. ვადის გასვლამდე მთავრობის თუ მისი რომელიმე წევრის გადაყენების უფლება პარლამენტს (ფედერალურ კრებას საერთოთ და თვითეულ პალატას კერძოთ) არ აქვს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მთავრობის საბჭოს წევრის გადაყენებას მოითხოვს უმაღლესი სასამართლოს განაჩენი.

როგორც ხედავთ შვეიცარიაში პარლამენტი არის, მაგრამ პარლამენტარიზმი არა. იქაური მთავრობის პასუხისმგებლობა არც პოლიტიკურია, არც სოლიდარული. ფედერალური საბჭო უფრო ადმინისტრატორთა, მართველთა კოლეგიას ჰგავს, ვიდრე საფრანგეთის სამინისტროს. იგი სხვადასხვა უწყებათა გამგეების კრებულია, უმაღლეს მოხელეთა აღმასრულებელი დაწესებულებაა და არა პოლიტიკურათ პასუხისმგებელი პარლამენტარული მთავრობა. მთავრობის საბჭოს წევრებს ირჩევენ მათი ადმინისტრაციული ნიჭის და საქმიანობის მიხედვით. შვიდწევროვან საქმიან მთავრობაში პოლიტიკურ შეხედულებათა ერ-

თიანობა არ არის დაცული. იქ ამხრით დიდი თავისუფლება და სხვადასხვაობაა. მთავრობა არსებითათ თანამშრომლობითი, კოალიციონურია მუდამ. თავისთავად ცხადია უმრავლესობა მაინც იმ პოლიტიკურ მიმართულებების მომხრე და თანამგრძნობელია, რომელიც გაბატონებულია ფედერალურ კრებაში, უფრო კი ნაციონალურ საბჭოში. მაგრამ ეს გარემოება პოლიტიკური ხასიათის შედეგებს არასოდეს არ იწვევს. პარტიული სული არ გაბატონებს მთავრობაში. მთავრობის წევრნი ხშირათ ვალდებული არიან შეასრულონ ისეთი დადგენილება, რომელსაც შეიძლება არ თანაუგრძნობდნენ, შეამუშაონ ისეთი კანონპროექტი, რომლის დიდი წინააღმდეგი იყვნენ და რომლის გასაკრიტიკებლად შეიძლება თვითონ. გამოვიდნენ პარლამენტში. ისინი მონაწილეობენ საკანონმდებლო მუშაობაში. სულაც არ არიან ვალდებული ყველანი ერთნაირი აზრის იყვენ ერთსა და იმავე საგანზე. ფედერალურ საბჭოს ხელთ არის აგრეთვე ზოგიერთი სამოსამართლო ფუნქციები.

ჩვენ ჯერ არაფერი გვითქვამს შვეიცარიის კონფედერაციის პრეზიდენტზე. ასეთი პრეზიდენტი კონფედერაციას ჰყავს. მაგრამ იგი სრულიადაც არ მოგაგონებსთ არც საფრანგეთის, არც შ. შტატების რესპუბლიკის პრეზიდენტებს. შვეიცარიის რესპუბლიკის პრეზი-

დენტის უფლებანი მეტათ შეზღუდულია. ის როგორც კონფედერაციის პრეზიდენტი იმავე დროს მთავრობის, ფედერალური საბჭოს თავმჯდომარეა.

კონფედერაციის პრეზიდენტს და ფედერალურ საბჭოს ვიცე—პრეზიდენტს ყოველ წლიურათ ირჩევს ფედერალური კრება საბჭოს წევრთა შემადგენლობიდან. ამნაირათ შვეიცარიის პრეზიდენტი ყოველ წლიურათ იცვლება. პრეზიდენტს აქ განსაკუთრებული პოლიტიკური უპირატესობა არ აქვს. მას არც ვეტო აქვს, არც ვისიმე გაშვება შეუძლია. მისი მდგომარეობა უფრო საპატიოა, ვიდრე განსაკუთრებით უფლობა-მოსილი. იგი მთავრობის საბჭოს პირველი წევრია, მისი თავმჯდომარეა, თანასწორთა შორის პირველია—*primus inter pares*.

მთავრობის საჭოს წევრთა გამოცვლა ისე როგორც პრეზიდენტის ყოველწლიური შეცვლა თავისთავად არავითარ ცვლილებას არ იწვევს შინაურ და საერთაშორისო ურთიერთობაში, მაშინ როდესაც, მაგალითად, შეერთებულ შტატებში პრეზიდენტის გამოცვლას შესაძლებელია მოყვეს პოლიტიკის მიმართულების ძირითადი ცვლილება და მას ყოველთვის მოსდევს ხოლმე მთელი რევოლიუცია მთავრობის პირად შემადგენლობაში და ადმინისტრაციულ მართვა-გამგეობის აპარატში. ასეთი ღრმა განსხვავება არსებობს ამ ორ დემოკრატიულ-ფე-

დერატიულ რესპუბლიკის პრეზიდენტთა მდგომარეობასა და უფლებებს შორის.

„რესპუბლიკის პირველი მაგისტრტი“ შვეიცარიაში ისე უბრალოდ და უხმაუროთ იცვლება, რომ სრულებით არ არყევს, არ სცვლის სახელმწიფოს მართვა-გამგეობის ურთიერთობას. ჩვეულებრივ კონფედერაციის პრეზიდენტს, მთავრობის საბჭოს თავმჯდომარეს, საგარეო საქმეთა უწყება აბარია და მინდობილი აქვს შვეიცარიის ხალხის წარმომადგენლობა საერთაშორისო ურთიერთობაში.

კანტონებში თავთავისი ავტონომიური სასამართლოები აქვსთ. მაგრამ მათ გარდა არის ფედერალური სასამართლო, სამი წლით არჩეული ფედერალურ კრებაზე. იგი არჩევს საკანტონთაშორისო უკმაყოფილებას და დავას, სახელმწიფო ღალატის ბრალდებას, სამოქალაქო და სისხლის სამართლის მნიშვნელოვან საქმეებს და სხ. ამასთანავე, როგორც გაკვრით უკვე მოვიხსენიეთ ზოგიერთ უმაღლეს სამოსამართლო ფუნქციებს ფედერალური კრება და ფედერალური საბჭოც ასრულებს. დღეს შვეიცარიაში სისხლის სამართალი და სამოქალაქო სამართალი გაერთიანებულია, ფედერალურია, წინათ იგი კანტონალური იყო. ფედერალური დედაქალაქია ბერნი. მიუხედავად ამისა ერთი დიდი ფედერალური დაწესებუ-

ლება-ფედერალური სასამართლო იმყოფება
ლოზანაში.

კონფედერაციის სფეროში უფლობათა
დაყოფის პრინციპი არ არის გატარებული ისე,
როგორც შ. შტატებშია, არც ისეთი დამო-
კიდებულებაა მათ შორის, როგორც პარლამენტარისმის სისტემაშია. კონფედერაცია ამ
მხრით იძლევა შერეულ ტიპს უფლობათა
ურთიერთულ განწყობილებიას. ერთი მხრით
თუ ხალხის პირდაპირ საკანონმდებლო უფლე-
ბას მივიღებთ მხედველობაში და მეორე მხრით
პარლამენტის და მთავრობის ურთიერთობას
გავითვალისწინებთ, შეიძლება შვეიცარიის
პოლიტიკურ წყობილებაში დავინახოთ უფლე-
ბათა სუბორდინაცია ან ყველა ძალა-უფლე-
ბის დამორჩილება საკანონმდებლო ძალა-უფ-
ლების მიმართ.

შვეიცარიის კონფედერალური რესპუბლიკა
არც უფლება—განაწევრებული დემოკრატიაა,
არც პარლამენტარული დემოკრატია, იგი თა-
ვის რეფერენდუმით, ინიციატივით და მთელი
სახელმწიფური აგებულებით არსებითათ პირ-
დაპირი დემოკრატიაა.

—:—

თუ გადავიხედავთ კანტონებში, იქ რაღა
აქმა უნდა, უფრო სავსებით არის განხორ-
ციელებული პირდაპირი დემოკრატია. მაგრა-
ხარისხი და ტიპი ამ დემოკრატის განვითარემ
ბისა ყველგან ერთნაირი არ არის.

კანტონები სხვადასხვანაირია. ზოგან წარმომადგენლობითი ფორმაა რესპუბლიკის, სადაც პარლამენტთან ერთად მოქმედებს, რეფერენდუმი და ინიციატივა. ზოგან კანტონი იმდენათ პატარაა, რომ მთელი ხალხი ერთად იკრიბება და პირდაპირ, უშუაშავლოდ, უპარლამენტოდ კანონმდებლობს და უძღვება თავის სახელმწიფოურ საქმეებს. ამას ჰქვია *lands-gemeinde*.

არის ისეთი კანტონებიც, სადაც ამ სახალხო კრებასთან — ლანდსგემაინდე — ერთად არსებობს წარმომადგენლობითი საბჭო, რომელიც ირჩევა ხალხისაგან და ამუშავებს კანონპროექტებს პირდაპირ სახალხო კრებისთვის წარსადგენათ და მისაღებათ. ეს საბჭო არსებითად სათათბირო წარმომადგენლობითი დაწესებულებაა და არა უფლობამოსილი საკანონმდებლო ორგანო.

რეფერენდუმი კანტონებში სხვადასხვაგვარია. უმთავრესათ ორი ფორმაა: სავალდებულო და არა სავალდებულო, ფაკულტატიური რეფერენდუმი.

სავალდებულო რეფერენდუმი სადაც არსებობს, იქ ყველა კანონები შედის ძალაში მხოლოდ ხალხის დადასტურების და დამტკიცების შემდეგ. ხალხის შეკითხვა აუცილებელია. იქ კი, სადაც რეფერენდუმი არასავალდებულო ფაკულტატიურია, პარლამენტში მიღებული კანონი გადაეცემა ხალხს დასადას-

ტურებლათ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამას მოითხოვს მოქალაქეთა განსაზღვრული რიცხვი.

ბევრგან მხოლოდ საკონსტიტუციო კანონისთვის არის სავალდებულო რეფერენდუმი, როგორც ეს კონფედერაციაშია, სხვა კანონებისთვის კი მხოლოდ არაა სავალდებულო რეფერენდუმი. არის ფინანსიური სავალდებულო რეფერენდუმი და სხ.

ინიციატივის უფლებაშიაც ვხვდებით სხვადასხვა ფორმებს. ეს უფლება ზოგან მხოლოდ საკონსტიტუციო საკითხებში აქვს ხალხს, ზოგან კი მთელ კანონმდებლობაში.

წარმომადგენლობითი საკანონმდებლო დაწესებულება, რომელსაც ჩვეულებრივ დიდ საბჭოს უწოდებენ, ყველგან ერთპალატიანია. აღმასრულებელ საბჭოს ანუ მთავრობას ზოგან პირდაპირ ირჩევს ხალხი საყოველთაო კენჭის ყრით, ზოგან მას დიდი საბჭო ანუ საკანონმდებლო ორგანო ირჩევს. მოხელეთა უმეტესობას ირჩევენ. ეკლესია სახელმწიფოსაგან გამოცალკევებულია.

ამ ნაირათ შვეიცარიის კანტონებში მოიპოება ყველა ფორმის დემოკრატია. ხოლო ყველა ისინი ისტორიულათ, უფლებრივათ და არსებითათ პირდაპირი დემოკრატებია. ასეთია შვეიცარია და მისი კანტონები ერთი თვალის გადავლებით.

